

## Αναδιφώντας το χθες (329)

# Ο θεσμός των σχολικών κήπων και ζωοκηπίων: ιστορική επισκόπηση και σημερινά ζητούμενα (1)



■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ\*



το κλαρινέτων της Δημοτικής Φιλαρμονικής, ενώ ο Γιώργος Κτιστάκης απελευθέρωσε σε κατάλληλη στιγμή μια αποθεραπευμένη από τον ίδιο κουκουβάγια. Ο συντάκτης της στήλης έκανε στην εκδήλωση αυτή την εισήγηση που ακολουθεί.

Πραγματοποιήθηκε την περασμένη Τρίτη 27 Αυγούστου στο Σχολικό Μουσείο του δήμου Ρεθύμνης στην Αμνάτο η καθιερωμένη μεγάλη καλοκαιρινή εκδήλωση-εσπερίδα, που εφέτος ήταν αφιερωμένη στην εκπαίδευση στη φύση. Μίλησαν η **Μ. Καλαϊτζιδάκη** με θέμα «Το σύνδρομο έλλειψης της φύσης, η τυφλότητα στα φυτά και προτάσεις για την θεραπεία τους μέσω της εκπαίδευσης», ο **Χάρης Στρατιδάκης** με θέμα «Ο θεσμός των Σχολικών Κήπων και Ζωοκηπίων: Ιστορική επισκόπηση και ζητούμενα, παλιότερα και σημερινά», ο **Γιώργος Κανακάκης** με θέμα «Η εκπαίδευση στη φύση στα προγράμματα του Σχολικού Μουσείου» και ο **Ξενοφώντας Σπιταδάκης** με θέμα «Προσκοπισμός. Δράση: στο, για, με, το περιβάλλον». Στο δεύτερο μέρος της εκδήλωσης τιμήθηκαν η καθηγήτρια του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Κρήτης **Δρ. Μαριάννα Καλαϊτζιδάκη** για την εκπαίδευση στη φύση που προσφέρει στους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς και ο διευθυντής του 9ου δημοτικού σχολείου **Νεκτάριος Τσαγιώτης** για τις προσπάθειές του ανασύστασης των σχολικών κήπων. Με μουσικές διάνθισε την εκδήλωση το κουαρτέτο



«Στην καρ' ανάγκη σύντομη εισήγησή μου θα κάνω μια περιληπτική παρουσίαση του παλιότερου θεσμού του σχολικού κήπου, όπως αυτός εξελίχθηκε στο πέρασμα του χρόνου, διεθνώς και στη χώρα μας, και όπως παρήκμασε και καταργήθηκε άρρητα στα καθ' ημάς, ενός θεσμού που σήμερα επανευρίσκεται, με νέα σπουδαιότερα ζητούμενα. Ως σχολικός κήπος ορίζεται ένας χώρος που έχει ως αποδέκτες τους μαθητές, οι οποίοι πρέπει να μάθουν καρ' αρχάς πώς να καλλιεργούν λουλούδια, λαχανικά και δέντρα και που κατά δεύτερο λόγο βελτιώνουν έτσι την υγεία τους και επιταχύνουν την κοινωνική τους ανάπτυξη, μέσω κυρίως της συνεργασίας. Θυμίζω ότι ο **Jean-Jacques Rousseau** (εικόνα) ισχυριζόταν ήδη στον «Αιμίλιο» (ή «Περί Αγωγής») το 1762 ότι η φύση είναι ο καλύτερος δάσκαλος. Πολύ παλιότερα, στην κλασική αρχαιότητα, ο Πλάτων διδασκε τους μαθητές του στο ύπαιθρο, στα πλαίσια της περιπατητικής του σχολής. Πολύ αργότερα ο **John Comenius** έγραψε ότι «... κάθε σχολείο πρέπει να έχει προσσαρτημένο έναν κήπο, όπου οι μαθητές θ' απολαμβάνουν τα δέντρα, τα λουλούδια και τα φυτά...», όπου θα έχουν πάντα την ελπίδα να ακούσουν ή να δουν κάτι νέο. Καθώς οι αισθήσεις είναι οι πιο έμπιστοι υπηρέτες της μνήμης, αυτή η μέθοδος αντίληψης μέσω των αισθήσεων θα οδηγήσει σε μόνιμη διατήρηση της γνώσης».



Η αξία των σχολικών κήπων άρχισε ν' αναγνωρίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα, με εκκίνηση το έτος 1819 στο γερμανικό κρατίδιο του Schleswig-Holstein. Χρειάστηκε να περάσει μισός αιώνας για να θεσμοθετηθούν με νόμο το 1869 στην Αυστρία και στη Σουηδία, ενώ στο Βέλγιο καθιερώθηκαν το 1873 και στη Γαλλία το 1880. Η επέκτασή τους υπήρξε ραγδαία στην Ευρώπη, όπου για παράδειγμα στη Γαλλία είκοσι χρόνια αργότερα λειτουργούσαν 45.000 κήποι. Το 1905 σ' ολόκληρη την Ευρώπη υπολογίζονταν ότι λειτουργούσαν περί τους 100.000. Κατ' ουσία κάποιου τύπου γεωργική εκπαίδευση είχε καταστεί για υποχρεωτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στις περισσότερες από τις ευρωπαϊκές χώρες. Το εκπαιδευτικό αυτό κίνημα πέρασε στη Μασαχουσέτη των ΗΠΑ το 1890, όπου και δημιουργήθηκε ο πρώτος στον Νέο Κόσμο σχολικός κήπος. Η διάδοσή τους εκεί υπήρξε μεγάλη, ιδιαίτερα στις περιόδους των δύο παγκοσμίων πολέμων, κατά τις οποίες η αυτοπαραγωγή προϊόντων είχε τεθεί ως σκοπός.



των καλάντων θεραπεύονταν οι ανάγκες αγοράς υλικών φυσικοχημείας, όπως είχε αναφέρει ο **Αντώνης Δαφέρμος** απ' αυτή εδώ τη θέση πριν από οκτώ ακριβώς χρόνια.

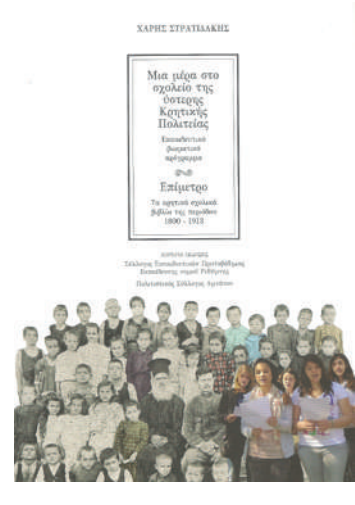
Πέραν όμως των καθαρά πρακτικών, των διατροφικών δηλαδή λόγων εισαγωγής των κήπων, υφίσταντο και παιδαγωγικοί, μερικοί από τις οποίους είναι και σήμερα ζητούμενοι. Οι σχολικοί κήποι θεωρούνταν αυτοδικαίως συνδεδεμένοι με την εκπαιδευτική διαδικασία και όχι μόνο στα μαθήματα που αναφέρονται στη μελέτη της φύσης, όπως είναι προφανές. Η Γεωγραφία, όπως διδάσκεται στις χώρες αυτές, ως μελέτη δηλαδή της γης, ωφελούνταν άμεσα από τους σχολικούς κήπους. Στην παλιότερη σ' εμάς «Πατριδογνωσία» οι μαθητές υποχρεούνταν να επισκέπτονται τον σχολικό τους κήπο και να επιδίδονται στην καλλιέργεια φυτών και, αν ήταν δυνατόν, να προχωρούν και στην εμπορία τους. Ένα σχετικό παράδειγμα ήταν ο σχολικός κήπος της Αζού, από τις εισπράξεις των προϊόντων του οποίου αλλά και από τα χρήματα



Οι μαθητές διδάσκονταν στον σχολικό κήπο όχι μόνο τις αρχές της γεωργίας, με εστίαση στην αυτοκαλλιέργεια προς επίτευξη σιτάκριας, αλλά και την καλλιέργεια του καλαμποκιού και των οσπρίων. Διδάσκονταν επίσης την καλλιέργεια οπωροφόρων δέντρων αλλά και την ορνιθοκομία, τη διατροφή αιγοπροβάτων και τη γαλακτοκομία. Η επιλογή των σπόρων αποτελούσε επίσης αντικείμενο διδασκαλίας καθώς και η συντήρηση των τροφών, η λίπανση και η διατήρηση των εδαφών, η ορθολογική άρδευση, ο εμβολιασμός των δέντρων, το κλάδεμα και η αντιμετώπιση των εντόμων.



Ο σχολικός κήπος σχετιζόταν και με άλλους τομείς του προγράμματος σπουδών. Στα πλαίσια του Σχολείου Εργασίας και αργότερα της Ενιαίας Συγκεντρωτικής Διδασκαλίας οι μαθητές αυτενεργούσαν, ήταν υπεύθυνοι για τον χώρο που τους αναλογούσε στον κήπο, ατομικά αλλά και συλλογικά σε ορισμένες περιπτώσεις, έβγαιναν από τους τέσσερις τοίχους των σχολικών αιθουσών και έρχονταν σ' επαφή με τη φύση και τις λειτουργίες της. Συμμέτοχοι στην προσπάθεια των μαθητών έρχονταν συχνά οι γονείς τους, σε μια σχέση επιδιωκτέα από το σχολείο, αφού έφερνε πιο κοντά τη μαθητική κοινότητα με την ευρύτερη τοπική, αποτελώντας μάλιστα ένα καλό παράδειγμα μάθησης, από εκείνη που σήμερα ονομάζουμε «βασισμένη στον τόπο» και «διαγενεακή». Ο κήπος συνδεόταν με το πρόγραμμα σπουδών μέσω επίσης των μαθημάτων της Αγωγής του Πολίτη, της Γλώσσας και των Μαθηματικών. Ας μην ξεχνάμε ότι η Γεωμετρία είχε ξεκινήσει στην Αίγυπτο εξαιτίας της εκεί ανάγκης μέτρησης της γης μετά τις ετήσιες πλημμύρες του Νείλου. Κι ακόμη ο σχολικός κήπος έπρεπε ν' αποτελεί ένα αισθητικό παράδειγμα και τέτοιος στα μέρη μας ήταν οπωσδήποτε ο σχολικός κήπος των Αγγελιανών, που περιλάμβανε και ανθοκήπιο.



Ας έλθουμε λοιπόν στα καθ' ημάς. Οι σχολικοί κήποι και τα σχολικά αγροκήπια εισήχθησαν στην Ελλάδα μέσω της Κρήτης, την περίοδο που αυτή αποτελούσε Ηγεμονία, γνωστότερη ως Κρητική Πολιτεία. Το έτος 1901 λειτουργούσαν στο νησί μας 270 τέτοια αγροκήπια. Σημειώετον ότι ως προαπαιτούμενο για την ίδρυση και λειτουργία σχολείου την περίοδο εκείνη ετίθετο ρητά η ύπαρξη επαρκούς και υγιεινού διδακτηρίου και άρρητα η ύπαρξη αυλής δίπλα στο διδακτήριο ή τουλάχιστον πιο απομακρυσμένου αγροκηπίου, για τη λειτουργία σχολικού κήπου. Για τις εκπαιδευτικές αρχές της Κρητικής Πολιτείας οι σχολικοί κήποι θα έπρεπε, εκτός του παιδαγωγικού τους ρόλου, να λειτουργούν και ως γεωργικοί σταθμοί, για την εκπαίδευση των αγροτικών κοινωνιών. Σημειώετον ότι επίσημοι γεωργικοί σταθμοί είχαν ιδρυθεί το έτος 1900, από ένας στα τέσσερα διαμερίσματα της Κρήτης.



Πέραν όμως της παιδαγωγικής, οι σχολικοί κήποι είχαν και οικονομική σημασία, όχι τόσο από τις εισπράξεις πώλησης των προϊόντων τους όσο από τη διάδοση της δενδροκαλλιέργειας. Το έτος 1900 υπολογιζόταν ότι μέσω των σχολικών κήπων διακινήθηκαν και φυτεύτηκαν στην



Το Σχολικό Ζωοκήπιο, είναι άγνωστο στους σημερινούς εκπαιδευτικούς. Περισσότερο γνωστό με το όνομα «Ζωοτροφεία», τα Ζωοκήπια προσαρτούνταν συνήθως στα Σχολικά Αγροκήπια, όταν αυτά δεν απείχαν πολύ από το διδακτήριο. Τα Ζητούμενα βέβαια στις αρχές του 20ου αιώνα ήταν διαφορετικά κι αναφέρονταν στην ανάγκη εκπαίδευσης σωστών κτηνοτρόφων αλλά και καρ' οίκου ζωοτρόφων. Έτσι, μέσω του πρωτοβάθμιου σχολείου είναι που διαδόθηκε στη χώρα μας η κονικλοτροφία, η μελισσοκομία κι άλλες ζωοτεχνικές πρακτικές.



Εισηγητής της ιδέας του σχολικού κήπου σε πανελλήνια κλίμακα ήταν ο φωτισμένος γεωπόνος Σπυρίδων Χασιώτης. Καταγόμενος από το Μονοδένδρι Ζαγορίου, διετέλεσε πρώτος διευθυντής της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής καθώς και Διευθυντής της Γεωργικής Σχολής Τίρυνθας και θεωρείται ως ο πατέρας της γεωπονικής επιστήμης στην Ελλάδα. Το πάθος του για τη γεωργία τον είχε οδηγήσει ν' ασχοληθεί με την πολιτική, ιδρύοντας το 1922 το Αγροτικό Κόμμα και εκλεγόμενος βουλευτής και γεωρυσιαστής. Κατά τη συζήτηση στη Βουλή των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων του έτους 1931, ο **Σπ. Χασιώτης** είχε επιμείνει ιδιαίτερα στην αναγκαιότητα του σχολικού κήπου: «Πρέπει δια τούτο να δώσωμεν ολίγη γεωργικήν μόρφωσιν εις τα σχολεία μας. Δεν λέγω να διδάξωμεν το επάγγελμα το γεωργικόν εις τα δημοτικά σχολεία. Τούτο είναι έργο των επαγγελματιών σχολειών... Είναι ανάγκη το Κράτος να πεισθεί ότι πρέπει να κάμη εις όλα τα σχολεία σχολικούς κήπους. Διότι με 50 και 100 κήπους όπου έχουμε σήμερα, αξίους λόγου εννοώ, επί 8.000 σχολειών, δεν κάμνομεν απολύτως τίποτε, το σημαντικόν...». Θα συνεχίσουμε όμως την επόμενη Παρασκευή.

### Είμαστε όλοι Τάλλοι 1



Εκ μέρους όλων των χριστιανών όλων των ηπειρών που έχουν πληγωθεί από αυτές τις σκηνές... κ.λπ. Μαζί της κι ο Ερντογάν, «διαθρησκειακά» εκείνος.

Μεγάλη φασαρία έγινε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης - και όχι μόνο - για την τελετή έναρξης των Ολυμπιακών αγώνων του Παρισιού. Οι Γάλλοι είναι περήφανοι για την πόλη τους - και πώς να μην είναι; - κι αποφάσισαν αυτήν να προβάλλουν κι όχι κάποιο στάδιο της. Αυτή ήταν μία ενέργεια υψηλού κινδύνου, όπως αποδείχτηκε, καθώς βέβαια κι η εικόνα του Διονύσου που κατεβαίνει στο τραπέζι, ως θεός της γιορτής, του κρασιού και πατέρας του Σηκουάνα, της θεότητας που συνδέεται με το ποτάμι. Τι ήταν όμως αυτό; Ποιος είδε την θεό, στην περίπτωση μας τις χριστιανικές εκκλησίες, και δεν φοβήθηκε; Η Καθολική Εκκλησία διαμαρτυρήθηκε «...

### Είμαστε όλοι Τάλλοι 2



Τι είχε συμβεί; Η Καθολική Εκκλησία (και μαζί μ' αυτήν και η αγραμματοσύνη και ανευσυνότητα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης) «διάβασαν» τη σκηνή με τον Διονύσο ως τον «Μυστικό Δείπνο» του Λεονάρντο Ντα Βίντσι κι όχι ως την - παραπάνω από φανερή - «Γιορτή των Θεών» του **Jan Hermansz van Bijlert**. Μια απλή ματιά στον πίνακα βρίσκει αμέσως τις ομοιότητες με την παρισινή αναπαράσταση. Η Εκκλησία, που πιάστηκε αδιάβαστη, δεν ζήτησε συγγνώμη, παρ' ότι ο Χριστός τόσο είχε εξηφώσει την αξία της συγγνώμης κι ούτε βέβαια τα ανώνυμα σίφη του διαδικτύου. Πίστεψαν ότι θα ανάγκαζαν τον καλλιτεχνικό διευθυντή της τελετής **Τομά Ζολί** να το έκανε. Αυτός όμως καθόλου δεν τρόμαξε, ως μη πολιτικό πρόσωπο αλλά και ως περήφανος Γάλλος που είναι. Και οι συμπατριώτες του όμως στάθηκαν ακλόνητοι δίπλα του. Εδώ δεν τρόμαξαν με τις σφαγές στο Μπατακλάν και με τους σφαγιασμένους σκιτσογράφους του **Charlie Hebdo**, με τον Πάπα και τον Ερντογάν θα τρόμαζαν; Ας έχουν περάσει δύομιση αιώνες από τη Γαλλική Επανάσταση, κάτι έχει μείνει απ' αυτήν στο θέμα της αντίστασης στους σκοταδισμούς κάθε είδους, θρησκευτικούς, φυλετικούς ή πολιτικούς...